УДК 658.155(043.2).

В. О. Козловський,
Л. О. Мамашвілі

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Розглянуто теоретичні та практичні питання формування, функціонування та управління на підприємствах власним капіталом та підвищення його рентабельності. Обгрунтовано вибір показників і методів оцінювання рівня рентабельності власного капіталу підприємства.

Ключові слова: підприємство, капітал, управління, власний капітал, позичковий капітал, функції, принципи, рентабельність, фінансовий леверидж, фінансові стратегії тощо.

Abstract

Theoretical and practical issues of formation, functioning and management of own capital at enterprises and increasing its profitability are considered. The choice of indicators and methods of assessing the level of profitability of the company's own capital is substantiated.

Key words: enterprise, capital, management, equity, debt capital, functions, principles, profitability, financial leverage, financial strategies, etc.

В сучасних економічних умовах господарювання формування, функціонування і ефективне використання власного капіталу підприємства є однією з важливих задач його менеджменту, від рівня компетенції якого залежить вибір як самих джерел фінансування підприємства, так і забезпечення ефективного використання власного капіталу підприємства.

Саме через неефективне управління власним капіталом низки вітчизняних підприємств економіка України розвивається не так стрімко і все ще не може вийти на стабільний шлях розвитку. Прискорити процес розвитку економіки України можна за допомогою створення такої системи управління власним капіталом підприємств, яка б відповідала сучасним умовам ринкової економіки, спиралася на досягнення науки, враховувала світову практику подолання кризових економічних явищ тощо.

Динамізм, неоднозначність, складність економічних процесів, що сьогодні відбуваються у світі, вимагають уточнення не лише сутності та змісту поняття власного капіталу підприємства, а й удосконалення концептуальних засад управління цим капіталом та визначення шляхів підвищення ефективності його використання. Виходячи з цього, обрана тема досліджень є актуальною.

Метою дослідження є аналіз теоретичних та методологічних основ управління власним капіталом підприємства та розроблення рекомендацій з підвищення ефективності управління рентабельністю власного капіталу підприємства.

Результати дослідження

В процесі проведення досліджень зроблено висновок, що основними концепціями визначення сутності терміну «капітал» є предметно-натуралістична, монетаристська, економічна та соціальна концепції. Було встановлено, що капітал підприємства є необхідною умовою для здійснення підприємницької діяльності, реальним джерелом для отримання підприємствами своїх прибутків, і що капітал – це об’єктивний фактор будь-якого виробництва та джерело отримання суб’єктами господарювання доданої (додаткової) вартості.

Було вивчено основні види капіталу, які мають місце на сучасному підприємстві, та складено їх класифікацію. Основними класифікаційними ознаками визнані: джерела формування; національна належність капіталу; цілі використання; способи формування, організаційно-правові форми; форми власності; способи перенесення вартості; характер використання; етапи перебування у кругообігу; рівень ризикованості капіталу та багато інших.

Доведено, що головною метою управління капіталом будь-якого є максимізація ринкової вартості підприємства та забезпечення максимально можливих доходів власників підприємства в поточному і перспективному періоді.

Проаналізовано основні задачі управління капіталом підприємства. Такими задачами визнані: формування достатнього обсягу капіталу; оптимізація розподілу капіталу за напрямами використан-

ня; забезпечення максимальної дохідності капіталу на стадії його формування та використання; оптимізація співвідношення власного і позикового капіталу та залучення його в таких обсягах, які в конкретних умовах господарювання зможуть забезпечити для підприємства отримання найвищого рівня прибутку тощо.

Було визначено основні види стратегій управління капіталом сучасного підприємства, до яких віднесено консервативну, збалансовану, ризикову та індексну стратегії, а також основні принципи управління капіталом підприємства: інтегрованість, комплексність, динамізм, гнучкість, варіантність, оптимальність, перспективність, найвища ефективність, збалансованість та інші.

При дослідженні поняття «власний капітал» було встановлено, що власний капітал – це сукупність всіх коштів підприємства, що знаходяться в його власності і використовуються для формування певної частини активів підприємства, а величина власного капіталу – одна із важливих характеристик фінансової стійкості будь-якого підприємства. Вивчення типової структури власного капіталу підприємства показало, що його складовими частинами є вкладений капітал, зареєстрований капітал, додатково вкладений капітал; сплачений капітал; неоплачений капітал; вилучений капітал; накопичений капітал; нерозподілений прибуток; резервний капітал; капітал від дооцінки необоротних активів; дарчий капітал.

Проведене кількісне оцінювання вартості окремих складових власного капіталу підприємств України (див. таблицю 1) показало, що протягом 2018-2021 років вартість власного капіталу підприємств України постійно зростала, в той же час вартість зареєстрованого капіталу перебувала практично на одному і тому ж рівні. Так, якщо в 2018 році вартість власного капіталу підприємств України становила 2706 млрд грн, то в 2021 році – вже 4112 млрд грн, тобто зросла на 1406 млрд грн або на 52%. В той же час вартість зареєстрованого капіталу в 2018 році становила 1869 млрд грн, а в 2022 році – 2219 млрд грн, тобто зросла всього на 350 млн грн або зросла на 18,7%.

Таблиця 1 – Вартість окремих складових власного капіталу підприємств України (округлено, в млрд грн) [1]

	2018	2019	2020	2021
Вартість власного капіталу, млрд грн.	2706	3093	3340	4112
Зареєстрований капітал, млрд грн	1869	2230	2340	2219
в % від вартості власного капіталу	69,1	72,1	70	53,7
Додатковий капітал, млрд грн	1675	1529	1330	1404
Резервний, млрд грн	76	71	77	78
Нерозподілений прибуток, млрд грн	-765	-357	-21	+533
Неоплачений та вилучений, млрд грн	9,1	42,1	42,1	41,6

Було виокремлено характерні риси власного капіталу підприємства, до яких віднесено: відносну простоту залучення; високу здатність генерувати збільшення прибутку підприємства; забезпечення фінансової стійкості підприємства та його платоспроможності в довгостроковому періоді; формування фінансового потенціалу підприємства для залучення додаткових (позичкових) ресурсів; створення бази для оцінювання ринкової вартості підприємства тощо.

Разом з тим, проаналізований взаємозв’язок між власним і позиковим капіталом підприємства показав, що частка власного капіталу вітчизняних підприємств у 2014-2018 роках у середньому становила 25,4% [2], а в 2019-2022-му роках – 27,86%, [3]. А це означає, що суттєву роль у забезпеченні продуктивної діяльності вітчизняних підприємств відіграє так званий позичковий (а також і залучений) капітал [4].

Було проаналізовано функції, які виконає власний капітал на підприємстві. До таких функції віднесено: створювальну, формувальну, гарантувальну, стимулювальну, стабілізаційну, іміджеву, управлінську, розподільчу, захисну, контролювальну, інформаційну.

Під час проведення досліджень було встановлено, що існує багато підходів, за якими може здійснюватися управління власним капіталом підприємства, серед яких потрібно виділити такі, як: 1) розрахунок потреби підприємства у власному капіталі; 2) встановлення оптимального співвідношення між власним і позичковим капіталом підприємства; 3) управління підвищенням рентабельності використання власного капіталу підприємства; 4) застосування ефекту фінансового важеля у практичній діяльності сучасних підприємств.

Застосування ефекту фінансового важеля полягає в тому, що збільшення рентабельності власного капіталу підприємства може бути досягнуто за рахунок залучення певної величини позичкових коштів. Проведені на досліджуваному підприємстві розрахунки показали, що кредит у 20 000 тисяч грн, який підприємство може взяти в комерційному банку для забезпечення свого подальшого розвитку, доцільно брати у тільки випадку, коли ставка за банківськими процентами не перевищує 15%, що дозволить підняти рентабельність власного капіталу підприємства на 0,39% і вище.

Для оцінювання рентабельності власного капіталу підприємства можна користуватися низкою показників, які можна згрупувати у 3 групи:

1-а група: це показники, що характеризують *ефективність джерел* формування капіталу, до яких відносять: а) величину коштів кожного із джерел, за рахунок яких здійснюється фінансування капіталу підприємства; б) коефіцієнт платоспроможності (співвідношення вартості власного капіталу до вартості запозиченого капіталу); в) коефіцієнт фінансової незалежності (відношення вартості власного капіталу до величини пасивів підприємства) тощо.

2-а група: це показники використання *функціонуючого власного* капіталу, до яких відносять: а) динаміка вартості власного капіталу; б) рентабельність власного капіталу (відношення чистого прибутку до середньорічної вартості власного капіталу); в) частку власного капіталу у пасивах підприємства; г) співвідношення статутного капіталу та власного капіталу підприємства; д) коефіцієнт самофінансування розвитку підприємства та інші.

3-я група: це показники, що визначають динаміку зростання всіх видів прибутку (валового, прибутку від операційної діяльності, чистого прибутку), рентабельність виробництва (активів, основного капіталу тощо) та багато інших.

Для розрахунку більш точного значення підвищення рентабельності власного капіталу підприємства доцільно проводити його факторний аналіз.

Висновки

Успішне функціонування і ефективне використання власного капіталу підприємства є однією з важливих передумов забезпечення успішної діяльності підприємств на сучасному висококонкурентному ринку, формування високої ділової репутації підприємства та його менеджменту, важливою умовою одержання переваг у жорсткій конкурентній боротьбі як з вітчизняними, так і з закордонними виробниками аналогічної продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Власний капітал підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2013-2021): [сайт]. Режим доступу [https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm].

2. Погріщук Г.Б., Волощук Р.Є. Класний капітал підприємства: сутність і особливості формування в Україні. Економіка та держава, 2020. № 7. С.16-23.

3. Необоротні та оборотні активи, власний капітал та зобов'язання великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності станом на 30 вересня 2022 року : [сайт]. Режим доступу : [https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/fin_new/arh_noa_ved_u.htm].

4. Єпіфанова І.Ю., Стемблевська О.Г. Сучасні підходи до аналізу ефективності оптимізації структури капіталу підприємств кондитерської галузі України. МДУ. «Економіка і суспільство». 2016. Випуск 7. С.313-319.

Козловський Володимир Олександрович – к.е.н., доцент, професор кафедри економіки підприємства та виробничого менеджменту Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: v@vin.ua або Kozlovskiy.vk.vntu.edu.ua

Мамашвілі Леонід Олегович – студент 2-го курсу магістратури гр. МПОУ-22м факультету менеджменту та інформаційної безпеки Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: study.leonid.mamashvili@gmail.com.

Kozlovskyi Volodymyr Oleksandrovych – Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Enterprise Economics and Production Management, Vinnitsa National Technical University, Vinnytsya, e-mail: v@vin.ua or Kozlovskiy.vk.vntu.edu.ua.

Mamashvili Leonid Olegovich – a student of the 2nd year of the master's degree in MPOU-22m of the Faculty of Management and Information Security of Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: study.leonid.mamashvili@gmail.com